

Національна академія педагогічних наук України

Інститут проблем виховання

ЧУЖА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК: 373.3.015.31]:111.852:398.9(=161.2)

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПАРЕМІЙ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор,
Коновець Світлана Володимирівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
громадянського і морального виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Шевченко Галина Павлівна,
Науково-дослідний інститут духовного розвитку
людини, директор; Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, завідувач
кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Гайдамака Олена Василівна,
Державна наукова установа «Інститут модернізації
змісту освіти» Міністерства освіти і науки України,
старший науковий співробітник сектору
організаційно-методичного забезпечення
упровадження оновленого змісту дошкільної та
початкової освіти відділу наукового та навчально-
методичного забезпечення змісту дошкільної та
початкової освіти у Новій українській школі.

Захист дисертації відбудеться «25» вересня 2018 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.ipv.org.ua> та у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано «23» серпня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Литовченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасній українській освіті пріоритетного значення набувають особистісно орієнтоване навчання та виховання, що забезпечують гармонійність інтелектуального, етичного і творчого потенціалів людини. Як зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року й Законі України «Про освіту» (2017), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, одним з основних освітніх напрямів постає актуалізація загальнолюдських, національних, культурно-духовних цінностей шляхом передання вітчизняного досвіду новим поколінням.

Саме тому в педагогічній теорії і практиці вагомим стає процес формування та збагачення індивідуальних ціннісних надбань особистості, зокрема духовних та естетичних.

Проблема набуття естетичного досвіду все активніше утверджується як об'єкт досліджень різних наукових галузей: філософії, психології, педагогіки, культурології, мистецтвознавства. Філософські аспекти зазначеної проблеми ґрунтовно висвітлювали у своїх працях: О. Аверін, Г. Апресян, Ю. Борев, І. Зязюн, М. Каган, А. Канарський, П. Копнін, В. Лекторський, В. Брожик, В. Панов, М. Руткевич, О. Семашко, Н. Суровегіна, С. Швирьов. Психологічний та педагогічний аспекти естетичного досвіду досліджувалися вченими: Л. Виготським, І. Зязюном, М. Киященком, В. Соколовою, Д. Узнадзе, Г. Юзефовичем.

У педагогічних роботах з проблем мистецької освіти (С. Мельничук, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко) розглядалися теоретичні основи формування естетичного досвіду особистості засобами мистецтва.

Низка науково-методичних праць вітчизняних учених (Н. Бутенко, Т. Завадська, І. Зязюн, Г. Карась, Л. Коваль, С. Коновець, Г. Тарасенко) присвячено особливостям формування естетичного досвіду у шкільному та студентському віці. Увагу багатьох сучасних дослідників (Б. Брилін, Ж. Вартанова, Н. Гузій, О. Дем'янчук, С. Жупанин, О. Комаровська, С. Коновець, Л. Масол, Н. Миропольська, С. Науменко, О. Ростовський, Т. Сасенко, З. Сирота, Л. Хлебникова, Г. Шевченко, А. Щербо) привертають питання розвитку окремих аспектів естетичного розвитку дітей та молоді, їхніх інтересів, потреб, оцінок, творчих здібностей та естетичних почуттів.

У психолого-педагогічних дослідженнях таких учених, як І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, М. Задесенець, Д. Ельконін, Г. Крайг, Г. Люблінська, Ж. Піаже, С. Русова, В. Сухомлинський, С. Френе, А. Щербо молодший шкільний вік розглядається як сенситивний період набуття естетичного досвіду.

Народні паремії (від грецького «*παραοία*»), що у дослівному перекладі означає «притча, прислів'я») – прислів'я, приказки та загадки, їх жанрові особливості й класифікація стали предметом вивчення Н. Барлі, В. Даля, Ж. Колоїз, А. Крікманна, М. Куусі, Н. Малюги, М. Пазяка, Г. Пермякова, М. Черкаського, В. Чичерова, М. Шарманової та інших; ритміку, римування, метафоричність прислів'їв, приказок

та загадок досліджували І. Вознесенський, А. Єрема, О. Потебня, М. Черкаський, М. Янковський та інші.

У працях П. Блонського, М. Корфа, В. Проппа, В. Сухомлинського, С. Русової, К. Ушинського наголошується на важливості використання у виховній роботі фольклорної спадщини не лише як джерела запозичення, але і як форми художнього мислення та як засобу стимулювання особистісних можливостей.

Зокрема, в освітньому процесі народні паремії можуть ефективно впливати на формування у дітей естетичних та моральних ідеалів, смаків, ціннісних орієнтацій. Оскільки саме прислів'я, приказки та загадки, завдяки нерідко прихованому змісту, здатні відчутно сприяти розвитку образного мислення та уяви молодших школярів. Однак в освітньому процесі початкової ланки освіти естетико-виховні можливості українських народних паремій дотепер використовуються недостатньою мірою. Цілком слушним й актуальним стає формування почуття належності до певного етносу, адже «засвоюючи паремійний фонд свого народу, дитина засвоює етнічні форми сприймання, мислення, спілкування, вартісних орієнтацій...» (С. Таглін, 1994).

Опрацювання теоретичних джерел, в яких досліджується окреслена проблематика, уможливило виявлення *суперечностей* між:

- потребами суспільства у гармонійно розвинених особистостях, спроможних до актуалізації набутого естетичного досвіду, і недостатньою мірою вирішення відповідних завдань у сучасному освітньому середовищі;
- необхідністю набуття молодшими школярами естетичного досвіду і недосконалістю теоретичних та методичних засад розв'язання цієї проблеми;
- високим потенціалом українських народних паремій щодо формування естетичного досвіду молодших школярів та низькою ефективністю традиційних підходів до його реалізації.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми, її теоретична і практична значущість та виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково дослідних тем лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України «Методичне забезпечення змісту мистецької освіти та естетичного виховання в середній загальноосвітній школі» (державний реєстраційний номер 0103U001165), «Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти» (державний реєстраційний номер 0106U000441). Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 11 від 28.10.2002 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 22.05.2007 р.)

Мета дослідження: на основі аналізу наукових джерел з проблеми формування естетичного досвіду обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методичку і педагогічні умови його формування у молодших школярів засобами українських народних паремій.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Шляхом аналізу філософських і психолого-педагогічних джерел із проблеми дослідження уточнити сутність поняття «естетичний досвід молодших школярів».

2. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості естетичного досвіду молодших школярів.

3. Теоретично обґрунтувати та розробити методика і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

4. Здійснити експериментальну перевірку методики і педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

Об'єкт дослідження – формування естетичного досвіду молодших школярів.

Предмет дослідження – методика і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: теоретичні положення про природу досвіду, сутність і структуру естетичного досвіду особистості, висвітлені у наукових працях філософського (Е. Гуссерль, Дж. Дьюї, І. Кант, І. Зязюн, М. Каган, М. Киященко), психологічного (І. Бех, Л. Виготський, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Б. Теплов), педагогічного (О. Гайдамака, І. Гриценко, Т. Завадська, Г. Карась, О. Комаровська, С. Коновець, Н. Миропольська, Г. Падалка, Н. Пахальчук, Л. Печко, Т. Скорик, О. Шевнюк, Г. Шевченко) спрямування; психологічні засади естетичного виховання молодших школярів (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Клименко, Н. Лейтес, Г. Люблінська); теоретичні положення щодо виховного потенціалу народних паремій (І. Березовський, М. Номис, М. Корф, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Н. Шумада).

Підґрунтям методики та педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів було визнано такі методологічні підходи: *особистісно орієнтований* (Б. Ананьєв, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Зінченко, А. Леонт'єв, А. Петровський, І. Якиманська), *системний* (С. Гессен, С. Гончаренко, В. Краєвський, С. Сисоєва), *аксіологічний* (І. Зязюн, М. Каган, Л. Коваль, М. Шеллер), *герменевтичний* (А. Богачов, О. Зарецька, А. Пасічніченко, Н. Чепелева), *діяльнісний* (Л. Виготський, В. Іванов, М. Каган, А. Леонт'єв, В. Роменець), *компетентнісний* (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Савченко).

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було використано сукупність взаємопов'язаних **методів**:

– *теоретичних*: аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів для визначення сутності базових понять дослідження; методи порівняння, систематизації, класифікації й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для характеристики потенціалу і впливу українських народних паремій на формування естетичного досвіду молодших школярів, визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості естетичного досвіду молодших школярів, обґрунтування методики і педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій;

– *емпіричних*: спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ювання), тестування, бесіди – для визначення чинників та умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій, стану сформованості його компонентів; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності методики і педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій;

– *статистичних*: методи математичної статистики для обробки результатів експериментальних даних та порівняння їх із вихідними, оцінювання достовірності відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп за результатами експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій (визначення оптимального обсягу знань для молодших школярів про українські народні паремії; створення позитивної емоційної атмосфери під час вивчення молодшими школярами українських народних паремій; методичне забезпечення опанування молодшими школярами українських народних паремій); визначено критерії (пізнавально-інформативний, емоційно-оцінний, діяльнісно-творчий) з відповідними показниками і рівні (високий, середній, низький) сформованості естетичного досвіду молодших школярів;

– *уточнено* сутність поняття «естетичний досвід молодших школярів» як внутрішньо суб'єктно засвоєний, інтегрований континуум діяльнісно-творчого освоєння дійсності. Складовими естетичного досвіду є: естетичні знання, почуття та емоції, смаки, інтереси, ідеали. Уточнено компоненти естетичного досвіду молодших школярів (когнітивний, емоційно-ціннісний та праксичний);

– *подальшого розвитку* набули положення про естетико-виховні можливості українських народних паремій, зміст, форми і методи формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних прислів'їв, приказок та загадок.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні: методики і педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій; авторського посібника для вчителів початкових класів «Українські народні паремії у формуванні естетичного досвіду молодших школярів»; методичних матеріалів щодо застосування українських народних паремій у формуванні естетичного досвіду молодших школярів, які можуть бути використані вчителями початкових класів та студентами вищих педагогічних освітніх закладів.

Основні положення та висновки дисертації також можуть бути застосовані у практичній діяльності вчителів початкових класів, вихователів груп подовженого дня, керівників гуртків під час позакласної діяльності.

Методикою і педагогічними умовами ефективного формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій можуть послуговуватися учні, студенти, вчителі, викладачі для вдосконалення освітнього

процесу, а також з метою укладання підручників, навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій.

Упровадження результатів дисертації здійснювалося в процесі експериментальної роботи у закладах загальної середньої освіти: гімназії «Консул» № 86 міста Києва (довідка № 51 від 12.02.2018 р.), Черкаської спеціалізованої школи I–III ступенів № 20 (довідка № 60 від 14.02.2018 р.), Чернівецької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 (довідка № 02-12/69 від 13.02.2018 р.), Полтавської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3 (довідка № 01-37/65 від 23.01.2018 р.), Рівненської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 13 (довідка № 160 від 13.12.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях, педагогічних читаннях різних рівнів: *міжнародних* – «Мова символів – мова вічності» (Київ, 2001), «Людина у світі духовної культури» (Київ, 2002), «Міфологічний простір і час у сучасній культурі» (Київ, 2003), «Обрії свободи», (Київ, 2006), «Минуле, теперішнє та майбутнє: когерентність в історії» (Київ, 2008), Педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької (Київ, 2009–2015); *всеукраїнських* – «Мистецтво в реаліях сучасної освіти» (Полтава, 2010); обласних методичних семінарах вчителів початкових класів (Київ, 2007–2016).

Результати дослідження відображено в публікаціях автора й обговорювалися на засіданнях лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України (2013–2017).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 22 наукових публікаціях. З них: 6 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях та 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 1 методичні рекомендації, 14 наукових праць опубліковано у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (254 найменування, зокрема – 4 іноземною мовою), 10 додатків на 45 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 261 сторінка. Основний зміст роботи викладено на 186 сторінках. Робота містить 6 рисунків та 18 таблиць, що охоплюють 8 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито теоретико-методологічні основи, методи дослідження, окреслено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; надано дані про впровадження й апробацію результатів дослідження, подано відомості про публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретичні основи дослідження**» – шляхом аналізу філософських, психологічних та педагогічних джерел уточнено сутність поняття «естетичний досвід молодших школярів»; описано психолого-педагогічні особливості молодшого шкільного віку; розкрито естетико-виховний потенціал українських народних паремій.

Феномен досвіду загалом та естетичного досвіду зокрема знайшов своє відображення у філософській (Дж. Дьюї, І. Кант, І. Зязюн, М. Каган, М. Киященко), психологічній (І. Бех, Л. Виготський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов), педагогічній (І. Гриценко, Т. Завадська, Г. Карась, Г. Падалка, Н. Пахальчук, Л. Печко, Т. Скорик, О. Шевнюк) літературі.

У дисертаційному дослідженні актуалізовано поняття, які становлять поняттєво-категоріальний апарат дослідження, зокрема: «естетичний досвід» (Ю. Борєв, М. Долматова, І. Зязюн, Г. Карась, Т. Скорик), «художньо-естетичний досвід» (Л. Масол, К. Платонов, О. Шевнюк), «морально-естетичний досвід» (О. Олексюк, С. Хлєбїк), «художній досвід» (Н. Дїгтяр).

Проблема формування естетичного досвіду розглядалася на основі концепції діяльнїсної сутнїсї особистостї (П. Гальперїн, В. Давидов, О. Леонтєв, С. Рубїнштейн). Було з'ясовано, що одним із найсприятливїших для формування естетичного досвіду є молодшїй шкїльний вїк – перїод навчання у початковїй школі, оскїльки саме цей перїод визначається активним розвитком усїх психїчних процесїв дитини. У роздїлі проаналїзовано вїковї та їндивїдуальнї характеристики особистостї молодшого школяра, а також питання стосовно формування естетичного досвіду в психо-фїзіологїчному аспекті.

На основї аналізу теоретичних праць вїтчизняних та зарубїжних психологїв (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, М. Задесенець, Д. Ельконїн, Г. Країг, Г. Люблїнська, Ж. Піаже, В. Сухомлїнський, А. Щербо та їншї) визначено особливостї молодшого шкїльного вїку, якї є передумовами для формування естетичного досвіду, зокрема: поступовий перехїд вїд синкретизму думок, почуттїв до диференцїйного сприймання дїйсностї, пїзнавальна активнїсть, чутливїсть до краси, образнїсть мислення, емпатїя, схильнїсть до естетичного сприймання реальних об'єктїв, розвиток творчих здїбностей.

За результатами теоретичного аналізу психолого-педагогїчної лїтератури уточнено сутнїсть поняття «естетичний досвід молодшїх школярїв» як внутрїшньо суб'єктно засвоєний, їнтегрований континуум діяльнїсно-творчого освоєння дїйсностї. Складовими естетичного досвіду є: естетичнї знання, почуття та емоцїї, смаки, їнтереси, їдеали.

Сучасний стан вивчення проблеми формування естетичного досвіду молодшїх школярїв засвїдчує значний потенцїал українських народних паремїї – прислїв'їв, приказок та загадок – у цьому контексті.

За результатами аналізу висновкїв фольклористїв (І. Березовський, Л. Дунаєвська, М. Номис, М. Пазяк, Н. Салтовська, Н. Шумада та їншї), паремїологїв (Н. Барлї, Г. Давлетов, А. Дандис, Б. Кїршенблатт-Гїмблетт, Е. Кьонгес-Маранда, П. Маранда, М. Пазяк, Г. Пермяков, М. Черкаський, В. Чичеров, Ф. Янковський та їншї), лїнгвїстїв ї лїтературознавцїв (В. Адрїанова-Перетц, О. Потєбня, Л. Скрипник, А. Ткаченко та їншї) щодо естетичних цїнностей народних паремїї визначено, що прислїв'я, приказки та загадки мають значний вплив на емоцїйно-почуттєву сферу особистостї: сприяють формуванню естетичних почуттїв, цїннїсних орієнтирїв, стимулюють асоцїативне мислення та уяву, розвивають творчї здїбностї. Крім того у паремїях збережено їнформацїю про побут, свїтогляд, духовнїсть, їсторїю народу.

На підставі аналізу стану дослідженості проблеми формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій у філософських, психологічних та педагогічних джерелах зроблено висновок, що застосовувані нині методи і форми роботи з молодшими школярами не повною мірою задіюють потенціал українських народних паремій. Відтак, існує необхідність розроблення методики і педагогічних умов формування означеного феномену.

У другому розділі – *«Методика і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів»* – визначено компоненти, критерії і показники, схарактеризовано рівні сформованості естетичного досвіду молодших школярів, висвітлено результати констатувального етапу експерименту, розроблено та обґрунтовано методику і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів.

На основі визначення поняття «естетичний досвід молодших школярів» обґрунтовано змістову структуру означеного феномену, яка представлена взаємопов'язаними та взаємозумовленими компонентами: *когнітивним*, що полягає в розумінні молодшими школярами естетичної цінності довілля та творів мистецтва; *емоційно-ціннісним*, який охоплює естетичні почуття та оцінку, емпатію; *практичним*, котрий проявляється у здатності до інтерпретації власних емоційних вражень, практично-творчої актуалізації набутого досвіду.

Для дослідження стану сформованості естетичного досвіду молодших школярів визначено відповідні критерії та їх показники: *пізнавально-інформативний* (розуміння сутності та жанрових особливостей прислів'їв, приказок і загадок, зацікавленість паремійним матеріалом, виражена у стійкому пізнавальному інтересі), *емоційно-оцінний* (спроможність до вибору та оцінювання естетично значущих явищ, розвиненість емпатії), *діяльно-творчий* (готовність до практично-творчої актуалізації набутого досвіду; сформованість інтерпретаційних навичок).

Це уможливило визначення рівневих характеристик сформованості естетичного досвіду молодших школярів:

Високий рівень – учні здатні дати визначення кожному з паремійних жанрів, спроможні оперувати термінами (порівняння, образне висловлювання, переносне значення тощо), визначати естетичні якості одиниць цього жанру; демонструють стійку зацікавленість паремійним матеріалом, що супроводжується самостійною пошуковою діяльністю; молодші школярі здатні до адекватного вибору та оцінювання естетично значущих явищ; у них сформована емпатія, експресивність; спостерігається високий рівень готовності до актуалізації набутого досвіду, самовираження у різних видах творчої діяльності; їх тлумачення паремійних зразків має аналітико-інтерпретаційний характер.

Середній рівень – обсяг знань школярів з тематики є неповним, однак наявні знання термінології, жанрових особливостей паремій, здатність до порівняння; спостерігається ситуативність зацікавленості, що може активізуватися запитаннями і завданнями вчителя; достатньо швидкий темп відтворення паремії, спроможність дати визначення своїм почуттям і пояснити, що спонукало до їх виникнення; молодші школярі цього рівня намагаються самостійно виконувати завдання

творчого характеру, переважно проявляють ініціативність; інтерпретація паремій здебільшого рефлексійна (діти наводять приклади з власного життєвого досвіду).

Низький рівень – безсистемність, поверхневність набутих знань; байдужість, незацікавлене ставлення до паремійного матеріалу; неспроможність вибрати з-поміж запропонованих зразків найбільш відповідні й дати їм естетичну оцінку, недостатнє розуміння, наявність потреби у навідних запитаннях; повільний темп відтворення вивченого матеріалу, що часто не відповідає поставленому завданню; переважно репродуктивна діяльність, намагання уникнути виконання завдань творчого характеру; стереотипність в інтерпретаціях паремій.

Констатувальним дослідженням було охоплено 262 учні закладів загальної середньої освіти Черкаської, Полтавської, Тернопільської, Рівненської областей та м. Києва. Для визначення рівнів сформованості естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій використовувався комплекс взаємопов'язаних методик: «Незакінчені речення», «Тлумачення прислів'їв», аналіз творчих робіт тощо.

Для проведення констатувального етапу було створено експериментальну (ЕГ – 133 особи) і контрольну (КГ – 129 осіб) групи дітей молодшого шкільного віку. За результатами констатувального етапу, в ЕГ високий рівень сформованості естетичного досвіду виявлено у 4,51 % дітей; середній – у 38,59 %; низький – у 56,9 %. У КГ високий рівень констатовано в 4,65 % молодших школярів; середній – у 40,31 %; низький – у 55,04 % учнів початкових класів.

Також було з'ясовано, що обсяг знань учнів у галузі українських паремій є досить обмеженим; паремії слугують для них переважно засобом морального, а не естетичного виховання; естетична цінність паремій сприймається ними переважно на інтуїтивно-емоційному рівні; естетичний досвід на матеріалі українських народних паремій майже не сформований.

Здійснений аналіз результатів констатувального експерименту дав підстави для розроблення методики формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій, що складається з шести взаємозв'язаних блоків: цільового, теоретико-методологічного, змістового, організаційного, технологічного, результативного. Основні теоретико-організаційні засади методики схематично змодельовані у рис.

Цільовий блок охоплює мету (формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій) та завдання (набуття знань і уявлень молодших школярів про естетичні цінності; активізація емоційно-почуттєвої сфери при сприйманні мистецтва і довкілля; екстеріоризація умінь та навичок естетичної діяльності).

Наступний, *теоретико-методологічний блок*, містить у собі принципи (системність; природовідповідність: урахування вікових особливостей та індивідуальних здібностей учнів; культуровідповідність, спадкоємність поколінь; гуманістичне спрямування освітнього процесу: повага до інтересів і потреб особистості, «олюднення» знань, побудова навчання і виховання на основі педагогіки співробітництва, толерантності взаємин і спілкування; цілісність, що передбачає взаємодію основних компонентів естетичного досвіду: естетичних знань, світоглядних уявлень, уміння сприймати естетичні цінності, прагнення до творчої

самоактуалізації) та підходи (особистісно орієнтований, системний, аксіологічний, герменевтичний, діяльнісний, компетентнісний) до процесу формування зазначеного педагогічного явища.

Рис. Модель методики формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій

Змістовий блок формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій представлено низкою взаємопов'язаних компонентів (когнітивний; емоційно-ціннісний; практичний).

Організаційний блок методики формування естетичного досвіду молодших школярів реалізується в три етапи: актуалізуючий, стимулювальний, творчий.

На першому етапі передбачається актуалізація уявлень молодших школярів про прислів'я, приказки та загадки; активізація емоційно-почуттєвої сфери при сприйманні означених жанрів усної народної творчості; формування навички їх осмислення.

На наступному етапі планується здійснювати: стимулювання аналітико-синтетичної діяльності через розвиток уяви, фантазії; розвиток мисленнєвих операцій, які ґрунтуються на образно-логічному осмисленні естетичного змісту паремій.

Завершальний етап полягає у формуванні особистісних інтегративних естетичних якостей молодших школярів; екстеріоризації умінь та навичок естетичної діяльності.

Технологічний блок складається з педагогічних умов, а саме: визначення оптимального обсягу знань для молодших школярів про українські паремії; створення позитивної емоційної атмосфери під час сприймання та вивчення молодшими школярами українських народних паремій; методичне забезпечення процесу опанування молодшими школярами українських народних паремій, зокрема оптимальний підбір форм (урочні: інтегровані уроки, уроки-мандрівки, уроки-ігри, театралізація; позаурочні: виховні заходи, свята, проектна робота та інші) та методів (вербальні, наочні, практичні, інтегровані, наративні, ігрові).

Результативний блок зазначеної методики відобразить рівень сформованості естетичного досвіду молодших школярів.

Обґрунтовано *педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій*: визначення оптимального обсягу знань для молодших школярів про українські народні паремії; створення позитивної емоційної атмосфери під час сприймання та вивчення молодшими школярами українських народних паремій; методичне забезпечення процесу опанування молодшими школярами українських народних паремій.

Відповідно до *першої педагогічної умови*, до методики внесено необхідний і достатній обсяг знань про прислів'я, приказки і загадки та уявлень про естетичні цінності з урахуванням вікових особливостей молодших школярів.

Друга педагогічна умова (створення позитивної емоційної атмосфери під час сприймання та вивчення молодшими школярами українських народних паремій) полягає в організації естетично насиченого середовища, яке сприятиме реалізації учнями творчого потенціалу, екстеріоризації набутого естетичного досвіду.

Згідно з *третьою педагогічною умовою* (методичне забезпечення процесу опанування молодшими школярами українських народних паремій) формування означеного феномену відбуватиметься ефективніше завдяки застосуванню сучасних форм (інтегровані уроки, уроки-мандрівки, уроки-ігри, театралізація) і методів (вербальні, наочні, практичні; інтегровані, інтерактивні, наративні, ігрові).

У *третьому розділі – «Дослідно-експериментальна робота з формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій»* – висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи щодо впровадження методики та педагогічних умов формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій в освітній

процес початкової ланки закладів середньої загальної освіти; представлено аналіз результатів формувального експерименту.

Розроблена та обґрунтована методика формування естетичного досвіду спрямовувалася на розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів, збагачення їхніх знань у сфері українських народних паремій; прищеплення вмінь естетичного оцінювання українських народних паремій, формування естетичних почуттів, прагнення дітей до самостійної творчої діяльності.

Як уже зазначалося, відповідно до результатів наукового осмислення та узагальнення педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми, впровадження методики формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій здійснюється в три *етапи*: актуалізуючий, стимулювальний та творчий.

Педагогічні умови, створені для підвищення ефективності дослідницько-практичної діяльності, комплексно реалізувалися на кожному з означених етапів.

На першому (*актуалізуючому*) етапі вирішувались такі завдання: актуалізувати уявлення молодших школярів про паремійні жанри (особливо загадки); ознайомити із сутністю жанрів та прийомами роботи з ними; розширити тезаурус учнів через сприймання та усвідомлення окремих паремійних зразків.

На цьому етапі експериментальну роботу було націлено на виклик інтересу молодших школярів до українських народних паремій, розвиток здатності до відчуття краси, емоційного переживання, усвідомлення їх цінності; розширення та поглиблення знань про українські народні паремії. Основними *формами* роботи на цьому етапі стали: уроки-ігри, уроки-мандрівки, урок-конференція, виховний захід «Мандрівка в Королівство Казок». Для вирішення поставлених завдань щодо формування естетичного досвіду використовувалися різноманітні *методи і прийоми*: інтерактивне навчання, ігри-театралізації, інтеграція різних видів мистецтва, наративні бесіди, демонстрування наочності, розгадування загадок з подальшим обґрунтуванням своєї думки, словесне «малювання» («Яким я уявляю собі предмет, прихований у загадці»), «розшифровування» прислів'їв та приказок; різноманітні ігри-театралізації («В магазині», «У лісі», «Веселий ярмарок», «У світі тварин» тощо); творче завершення незакінченого малюнка-розфарбовки, створення ілюстрацій до загадок, бесіди й інші.

Завданнями другого (*стимулювального*) етапу формування естетичного досвіду молодших школярів було: сформувати навички розгадування загадок; розвивати логічне та образне мислення дітей через сприймання різних зразків паремійних жанрів; навчати осмислювати естетичні якості паремій (експресивність, ритміку та римування, метафоричність тощо).

Активному формуванню естетичного досвіду на цьому етапі сприяли такі *методи та прийоми*: використання образних висловлювань у власному мовленні, активізація розумової діяльності молодших школярів засобами загадок, прислів'їв та приказок як дидактичного матеріалу; різноманітні дидактичні ігри із загадками, вигадкування фантастичних історій та казок на основі тексту паремій; складання власних загадок; поширення текстів, окремих речень приказками; вербальна та візуальна інтерпретація зразків паремійних жанрів; метод «ранкове коло»; «письмо для себе»; вправи «Неймовірності», «Перекладач» та інші, написання сенканів,

створення кросвордів, ребусів, а також різноманітні виховні заходи, зокрема «Фольклорний віночок» та інші.

На третьому (*творчому*) етапі формування естетичного досвіду молодших школярів створювалися умови для прояву творчості учнів. Передбачалось здійснити формування вміння розкривати естетичні якості паремійних одиниць; узагальнення та систематизацію набутих знань, уявлень, умінь та навичок молодших школярів у галузі українських народних прислів'їв, приказок і загадок; формування потреби творчого застосування набутих знань, умінь та навичок.

На відміну від попередніх етапів реалізації методики, під час яких керівна роль відводилася учителеві, на третьому перевага надавалась самостійній творчій діяльності учнів. Тому види роботи були спрямовані на творче використання набутих знань, умінь та навичок роботи з паремійним матеріалом, аналіз їх естетичних якостей, створення гіпотез щодо походження і т. д.

На цьому етапі *методи* роботи урізноманітнювались завдяки: написанню творів-міркувань за прислів'ями, моделювання комунікативних ситуацій використання паремій, створення «живих» картин-ілюстрацій до паремій, інтерпретації сюжету картин відповідно до дібраних прислів'їв, проведенню конкурсів на кращих знавців українських народних приказок, прислів'їв та загадок, КВК тощо.

За результатами *формульованого етапу* дослідно-експериментальної роботи виявлено зростання рівня сформованості естетичного досвіду молодших школярів експериментальної групи (ЕГ). Так, високий рівень *пізнавально-інформативного компоненту* естетичного досвіду молодших школярів зріс на 24,06 %; середній – збільшився на 12,52 %; низький зменшився на 36,58 %; стосовно *емоційно-ціннісного компоненту*, то він змінився таким чином: високий рівень збільшився на 10,53 %; середній рівень збільшився на 21,05 %; низький рівень зменшився на 31,58 %; *діяльнісно-творчий компонент* теж зазнав змін: високий рівень зріс на 4,51 %; середній – збільшився на 31,85 %; низький зменшився на 36,36 %.

Узагальнення показників сформованості естетичного досвіду молодших школярів ЕГ та КГ після завершення формульованого етапу експерименту засвідчує позитивну динаміку: високий рівень сформованості естетичного досвіду зріс на 12,78 % у ЕГ та 1,55 % у КГ; середній рівень збільшився у ЕГ на 22,31 %, а у КГ зріс на 8,17 %; низький зменшився в обох групах (на 35,09 % у ЕГ та 9,72 % у КГ).

Характеристику рівнів сформованості естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій до та після формульованого етапу експерименту наведено у таблиці.

Таблиця

Характеристика рівнів сформованості естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій до та після формульованого етапу експерименту

Рівні	ЕГ		Динаміка	КГ		Динаміка
	До	після		До	Після	
Високий	4,51	17,29	12,78 (+)	4,65	6,20	1,55 (+)
Середній	38,59	60,90	22,31 (+)	40,31	48,48	8,17 (+)
Низький	56,9	21,81	35,09 (-)	55,04	45,32	9,72 (-)

У контрольній групі, що працювала за традиційною методикою, також спостерігалися позитивні зміни, однак певна недостатність системності у роботі з формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій, незначна варіативність форм та методів значно зменшили спроможність набуття молодшими школярами високого рівня сформованості естетичного досвіду. Відтак, можемо констатувати, що порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність розробленої методики та педагогічних умов формування естетичного досвіду учнів початкової школи.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення проблеми формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що уможливило такі *висновки*:

1. На основі аналізу філософських, психологічних та педагогічних джерел з'ясовано стан досліджуваної проблеми й уточнено сутність поняття «естетичний досвід молодших школярів» як внутрішньо суб'єктно засвоєний, інтегрований континуум діяльнісно-творчого освоєння дійсності. Складовими естетичного досвіду є: естетичні знання, почуття та емоції, смаки, інтереси, ідеали.

Визначено, що найбільш сприятливим для формування естетичного досвіду є молодший шкільний вік, завдяки таким психологічним особливостям: поступовий перехід від синкретизму думок, почуттів до диференційного сприймання дійсності, пізнавальна активність, чутливість до краси, образність мислення, емпатія, схильність до естетичного сприймання реальних об'єктів, розвиток творчих здібностей.

У дисертації проаналізовано потенціал українських народних паремій щодо формування естетичного досвіду учнів молодших класів. Зазначено, що прислів'я, приказки та загадки мають значний вплив на емоційно-почуттєву сферу особистості: сприяють формуванню естетичних почуттів, ціннісних орієнтирів, емпатії, стимулюють асоціативне мислення та уяву, розвивають творчі здібності, адже в них збережено інформацію про світогляд, духовність, історію народу.

2. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено структурні компоненти естетичного досвіду, серед яких: когнітивний (полягає в розумінні молодшими школярами естетичної цінності довілля та творів мистецтва); емоційно-ціннісний (естетичні почуття та оцінка, емпатія); практичний (здатність до інтерпретації власних емоційних вражень, практично-творча актуалізації набутого досвіду).

Відповідно до змістової структури визначено критерії та показники сформованості естетичного досвіду учнів початкової школи: пізнавально-інформативний критерій (розуміння сутності та жанрових особливостей прислів'їв, приказок та загадок, зацікавленість паремійним матеріалом, виражена у стійкому пізнавальному інтересі); емоційно-оцінний критерій (спроможність до вибору та оцінювання естетично значущих явищ, розвиненість емпатії), діяльнісно-творчий

критерій (готовність до практично-творчої актуалізації набутого досвіду, сформованість інтерпретаційних навичок).

Виявлено та схарактеризовано рівні сформованості естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій: високий, середній, низький.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно низький та середній рівні сформованості естетичного досвіду молодших школярів.

3. Теоретично обґрунтовано методику та педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій. Структурні компоненти методики відображено у цільовому (мета – формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій), теоретико-методологічному, що містить підходи (системний, аксіологічний, герменевтичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний) і принципи (системність; природовідповідність; культуровідповідність; гуманістичне спрямування освітнього процесу; цілісність), змістовому (компоненти феномену «естетичний досвід»: когнітивний, емоційно-ціннісний, праксичний), організаційному (етапи – актуалізуючий, стимулювальний, творчий), технологічному (педагогічні умови, форми та методи формування естетичного досвіду молодших школярів) та результативному (підвищення рівня сформованості естетичного досвіду молодших школярів) блоках.

Визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування естетичного досвіду учнів початкових класів: визначення оптимального обсягу знань для молодших школярів про українські народні паремії; створення позитивної емоційної атмосфери під час сприймання та вивчення українських народних паремій; методичне забезпечення процесу опанування молодшими школярами українських народних паремій.

4. Експериментально перевірено методику і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

Узагальнення показників сформованості естетичного досвіду молодших школярів ЕГ та КГ після завершення формувального етапу експерименту засвідчує позитивну динаміку: високий рівень сформованості естетичного досвіду зріс на 12,78 % у ЕГ та 1,55 % у КГ; середній рівень збільшився у ЕГ на 22,31 %, а у КГ зріс на 8,17 %; низький зменшився в обох групах (на 35,09 % у ЕГ та 9,72 % у КГ).

Порівняльний аналіз рівнів сформованості естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій контрольної та експериментальної груп до початку експерименту та після його завершення за пізнавально-інформативним, емоційно-оцінним та діяльнісно-творчим критеріями свідчить про ефективність розробленої методики та педагогічних умов формування зазначеного феномену. Показники успішного формування естетичного досвіду молодших школярів виявилися переважно в розумінні сутності та жанрових особливостей прислів'їв, приказок та загадок, у стійкому пізнавальному інтересі, спроможності до вибору та оцінки естетично значущих явищ, розвитку емпатії, готовності до практично-творчої актуалізації набутого досвіду, сформованості інтерпретаційних навичок.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

Подальшого вивчення потребують питання розвитку інтерпретаційних здібностей дітей, застосування наративних методів, інтерактивних технологій з метою естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Чужа, Н. П. (1999) Душі народної криниця (До вивчення українських прислів'їв у початковій школі). *Початкова школа*, 11, 16-18.
2. Чужа, Н. П. (2005) Естетичне виховання молодших школярів засобами українських народних паремій. *Рідна школа*, 3, 35-38.
3. Чужа, Н. П. (2012) Застосування інтерактивних способів вивчення українських народних паремій у початковій школі. *Початкова школа*, 8, 59-63.
4. Чужа, Н. П. (2013) Проблема формування естетичного досвіду в початковій школі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць*, 19(29). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 193-196.
5. Чужа, Н. П. (2015) Герменевтичний підхід до проблеми формування естетичного досвіду молодших школярів. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*, 82. Вінниця-Київ, 270-273.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

6. Чужа, Н. П. (2016) Формирование эстетического опыта младших школьников средствами народных пословиц и поговорок. *EESJ*, 10 (Польша), 136-140.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Чужа, Н. П. (2001) Символізм мови (на матеріалі українських народних загадок). *Матеріали міжнародної наукової конференції «Мова символів – мова вічності» (ч. 2)*. Київ, 14-15 грудня 2001. (с. 42-43).
8. Чужа, Н. П. (2002) Досвід людської особистості. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Людина у світі духовної культури» (ч. 2)*. Київ, 17-18 травня 2002. (с. 48-49).
9. Чужа, Н. П. (2003) Міфологічний простір і час у контексті сучасної етнопедagogіки. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Міфологічний простір і час у сучасній культурі» (ч. 2)*. Київ, 12-13 грудня 2003. (с. 40-41).
10. Чужа, Н. П. (2006a) Формування соціальної відповідальності та проблема досвіду. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Обрії свободи» (ч. 2)*, Київ, 9-10 червня 2006. (с. 44-46).
11. Чужа, Н. П. (2006b) Українські народні загадки як засіб розвитку образного мислення молодших школярів. *Інновації в освітньому просторі гімназії*. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 204-210.

12. Чужа, Н. П. (2008а) Педагогічний вплив українських народних паремій на естетичне виховання молодших школярів. *Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: збірник матеріалів науково-методологічного семінару*. Чернівці: Зелена Буковина, 240-242.

13. Чужа, Н. П. (2008b) Структура естетичного досвіду як основи естетичного виховання особистості молодшого школяра. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Минуле, теперішнє та майбутнє: когерентність в історії» (ч. 3)*, Київ, 12-13 грудня 2008. (с. 29-31). Київ.

14. Чужа, Н. П. (2010а) Духовно-естетичний вплив українських паремій на особистісний розвиток молодшого школяра. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів VI мистецько-педагогічних читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Київ, 2009. (с. 309-310). Чернівці: Зелена Буковина.

15. Чужа, Н. П. (2010b) Народні джерела формування естетичного досвіду особистості. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів VII мистецько-педагогічних читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Київ, 7-8 червня 2010. (с. 303-305). Чернівці: Зелена Буковина.

16. Чужа, Н. П. (2010c) Інноваційні освітні технології у процесі вивчення українських народних паремій молодшими школярами. *Мистецтво в реаліях сучасної освіти: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава, 22-23 квітня 2010. (с. 253-261). Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

17. Чужа, Н. П. (2011) Використання інноваційних технологій у вивченні народних прислів'їв, приказок та загадок у початковій школі. *Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей: збірник матеріалів IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Київ, 8-9 червня 2011. (Вип. 3(7), с. 282-285). Чернівці: Зелена Буковина.

18. Чужа, Н. П. (2012) Застосування інтерактивних методів вивчення українських народних паремій у початкових класах. *Психологічні та педагогічні проблеми педагогічної дії: збірник наукових праць: у 2-х ч. (ч. 2)*. Київ, 6-7 квітня, 2011. (93-99). Харків: НТУ «ХП».

19. Чужа, Н. П. (2013) Соціокультурний компонент педагогічної майстерності вчителя початкових класів. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: збірник матеріалів X Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Київ (Вип. 4(8), с. 250-252). Чернівці: Зелена Буковина.

20. Чужа, Н. П. (2016) Естетичний досвід як важлива складова сприйняття людиною прекрасного. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Традиції і культура. Лабіринти еволюції: становлення людини та людства» (ч. 2)*. Київ, 16 грудня 2016. (с. 34-36). Київ.

21. Чужа, Н. П. (2018) Духовні джерела українських народних паремій. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття: збірник матеріалів XV Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької*. Київ, 6-7 грудня 2017. (Вип. 1(13), с. 94-98). Київ: Талком.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дослідження

22. Чужа, Н. П. (2010) Українські народні паремії у формуванні естетичного досвіду молодших школярів. *Методичні рекомендації для вчителів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів та студентів педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації*. Рівне: Волинські обереги (4,88 др. арк.).

АНОТАЦІЇ

Чужа Н. П. Формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2018.

Дисертацію присвячено актуальній темі формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій.

Шляхом теоретичного аналізу уточнено сутність поняття «естетичний досвід молодших школярів» як внутрішньо суб'єктно засвоєний, інтегрований континуум діяльнісно-творчого освоєння дійсності. Складовими естетичного досвіду є: естетичні знання, почуття та емоції, смаки, інтереси, ідеали. Уточнено компоненти естетичного досвіду молодших школярів (когнітивний, емоційно-ціннісний та практичний); визначено критерії (пізнавально-інформативний, емоційно-оцінний, діяльнісно-творчий), показники і рівні сформованості означеного феномену (високий, середній, низький).

У роботі розкрито естетико-виховні можливості українських народних паремій, вперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику і педагогічні умови формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій (визначення оптимального обсягу знань для молодших школярів про українські народні паремії; створення позитивної емоційної атмосфери під час сприймання та вивчення молодшими школярами українських народних паремій; методичне забезпечення опанування молодшими школярами українських народних паремій).

Ключові слова: естетичний досвід, молодші школярі, українські народні паремії, методика формування естетичного досвіду, педагогічні умови.

Чужа Н. П. Формирование эстетического опыта младших школьников средствами украинских народных пословиц. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины. – Киев, 2018.

Диссертация посвящена актуальной теме формирования эстетического опыта младших школьников средствами украинских народных пословиц.

Путем теоретического анализа уточнена сущность понятия «эстетический опыт младших школьников» как внутренне субъектно усвоенный, интегрированный континуум деятельно-творческого освоения действительности. Составляющими эстетического опыта являются: эстетические знания, чувства и эмоции, вкусы, интересы, идеалы. Уточнены компоненты эстетического опыта младших школьников (когнитивный, эмоционально-ценностный и практический), определены критерии (познавательно-информационный, эмоционально-оценочный, деятельностно-творческий), показатели и уровни сформированности обозначенного феномена (высокий, средний, низкий).

В работе раскрыты эстетико-воспитательные возможности украинских народных паремий, впервые теоретически обоснована, разработана и экспериментально проверена методика и педагогические условия формирования эстетического опыта младших школьников средствами украинских народных паремий (определение оптимального объема знаний для младших школьников об украинских народных паремий, создание положительной эмоциональной атмосферы во время восприятия и изучения младшими школьниками украинских народных паремий; методическое обеспечение освоения младшими школьниками украинских народных паремий).

Ключевые слова: эстетический опыт, младшие школьники, украинские народные паремии, методика формирования эстетического опыта, педагогические условия.

Chuzha N. P. Formation of Aesthetic Experience of Younger Schoolchildren by Means of Ukrainian Folk Paroemias. – Qualifying Research Paper as Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Educational Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The dissertation deals with the relevant topic of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias.

Based on the philosophical, psychological and pedagogical sources analysis the status of the issue under research is determined and the essence of “aesthetic experience in younger schoolchildren” is clarified as an internally adopted, integrated continuum of activity and creative development of reality. The structural components of the aesthetic experience include aesthetic knowledge, emotions and feelings, interests, tastes, ideals.

It is determined that the junior school age is the most favourable for formation of aesthetic experience due to such psychological features as: a gradual transition from syncretism of thoughts, feelings to a differential perception of reality, cognitive activity, sensitivity to beauty, imaginative thinking, empathy, a tendency to aesthetic perception of the real objects, creative abilities development.

The dissertation analyses the potential of the Ukrainian folk paroemias in forming the aesthetic experience of junior pupils. It is noted that proverbs, sayings and riddles have a significant influence on the emotional and sensual sphere of personality: they contribute to the formation of aesthetic feelings, value orientations, empathy, stimulate associative

thinking and imagination, develop creative abilities, retain information about life, world outlook, spirituality, history of the people.

Based on the psychological and pedagogical literature analysis, the structural components of aesthetic experience are identified, among which: cognitive (understanding by younger schoolchildren of aesthetic value of the environment and works of art); emotional value-based (includes aesthetic feelings and evaluation, developed empathy); praxis (the ability to interpret own emotions and feelings, practical and creative updating of the acquired experience).

In accordance with the content structure, the criteria and indicators are identified of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren: *cognitive and informative criterion* (understanding of the essence and genre features of proverbs, sayings and riddles, interest in proverb material, expressed in a stable cognitive interest); *emotionally-evaluative criterion* (ability to select and evaluate aesthetically significant phenomena, empathy development), *activity-creative criterion* (readiness for practical and creative updating of acquired experience, formation of ability to interpret).

The levels are identified and characterized of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias (high, medium, low).

The analysis of the confirmatory experiment results showed mainly the low and average level of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk proverbs, sayings and riddles.

The method and pedagogical conditions are theorised for the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias. The structural components of the methodology are reflected in the target block (purpose – aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias), theoretical and methodological block, containing approaches (personally oriented, systemic, axiological, activity-based, hermeneutic, competence) and principles (systemic, natural correspondence, nature compliance and continuity of generations, humanistic orientation of the educational process, integrity), content (components of the “aesthetic experience” phenomenon: cognitive, emotional value-based, praxic), organizational (stages – actualizing, stimulating, creative), technology (pedagogical conditions, forms and methods of forming aesthetic experience in younger schoolchildren) and effective (increased formation of aesthetic experience in younger schoolchildren) blocks.

The *pedagogical conditions* of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren are determined and substantiated: definition of the best volume of knowledges for younger schoolchildren on the Ukrainian folk paroemias; creation of a positive emotional atmosphere during perception and study by younger schoolchildren of Ukrainian folk paroemias; methodical support of mastering the Ukrainian folk paroemias by younger schoolchildren.

The methodology and pedagogical conditions were experimentally verified for the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias.

A comparative analysis of the formation levels of the aesthetic experience in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias in control and experimental groups before the beginning of the experiment and after its completion on the cognitive-informative, emotional evaluation and activity-creative criteria shows the effectiveness of the methodology and pedagogical conditions developed for the above-mentioned

phenomenon formation. Indicators of successful aesthetic experience formation in younger schoolchildren were mainly in understanding the nature and genre features of proverbs, sayings and riddles, in stable cognitive interest, ability to select and assess aesthetically significant phenomena, development of empathy, readiness for practical updating of acquired experience, interpretive skills formation.

The conducted dissertation research does not exhaust all aspects of the issue of the aesthetic experience formation in younger schoolchildren using Ukrainian folk paroemias.

Problems of development of children's interpretive abilities, use of narrative techniques and interactive technologies require further study for the purpose of younger schoolchildren aesthetic education.

Key words: aesthetic experience, younger schoolchildren, Ukrainian folk paroemias, methods of the aesthetic experience formation, pedagogical conditions.

Підписано до друку 21. 08.2018 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 59.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua